

МОЖЛИВОСТІ ВСЕБІЧНОГО РОЗВИТКУ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Понікаровська С. В., Новікова Є. Б.

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

***Анотація.** У статті розглядається можливість підготовки студента як особи, що володіє хорошими професійними та людськими якостями, має освіту в різних сферах життя та культури та має численні інтереси та якості, необхідні для людини з вищою освітою. У статті запропоновано методи досягнення зазначеної мети під час занять з іноземної мови. Наголошується, що особистість викладача відіграє важливу роль у цьому процесі, а саме її здатність розвивати та розширювати знання й обізнаність щодо нових методів і технологій.*

***Ключові слова:** мотивація, гуманізація, взаємодія, оптимальний, взаємний.*

Вступ

Коли нові технології перебувають на стадії швидкого розвитку, не дивно, що питання виживання та збереження світової цивілізації та культури стає все більш гострим. Саме освіта, яка ґрунтується на формуванні цілісної особистості як суб'єкта культури та створенні умов для її повної реалізації, може бути чинником, який допоможе зберегти психічне та моральне здоров'я молодого покоління. Як уже доведено, навчання, спрямоване лише на передачу знань, неефективне і веде в глухий кут. Найбільш затребувані здібності, а також знання та навички, які допомагають розвиватися моральній та духовній людині, можуть ідеально доповнювати процес викладання іноземної мови в нелінгвістичних ЗВО.

Коли йдеться про кінцевий результат освіти, він часто подається у формі моделі спеціаліста, яка, з одного боку, містить знання, а з іншого – особистісні якості, такі як загальна освіта, культурна грамотність, духовна культура. Отже, реалізація такої моделі фахівця є основою для формування змісту та організації навчального процесу, для вирішення проблеми, як саме і чому навчати, створити належні умови для того, щоб підготувати у вищі не тільки інженера, а й розвинуту особистість.

Аналіз публікацій

Аналізуючи психолого-педагогічну літературу, можна зробити висновок, що багато вчених займаються формуванням особистості студентів разом із наданням їм професійних знань. Серед них Т. Алексєєва, Н. Волкова, Л. Дарійчук, Л. Савенкова та ін. Структуру професійної та комунікативної компетентності майбутніх фахівців розглянуто в працях

Н. Бібік, Л. Галікової, Н. Долової, В. Зикової, С. Петрушиної та ін. Науковці О. Бігич, М. Волошинова, Т. Коваль, О. Пометун досліджують та доводять необхідність використання інформаційних технологій, інтерактивних та електронних засобів навчання як тих, що сприяють активності та мотивації студентів. Іноземні науковці Р. Гарднер, Р. Райан наполягають на формуванні позитивної мотивації студентів, висвітлюють характеристики ефективного викладача іноземної мови. Учені К. Фельдман, П. Кауфман, Т. Парсонс, Е. Паскарелла, Дж. Смарт, П. Терензіні, Дж. Вейдман та інші наголошують на важливості розвитку особистості студента в університеті чи будь-якому іншому навчальному закладі. Усі дослідники доводять вирішальну роль гуманітарного підходу на заняттях, що сприяє як академічному, так і особистісному зростанню.

Мета і постановка завдання

Метою статті є розгляд ліберальної концепції навчання та виховання на заняттях з іноземної мови, яка ґрунтується на поважних та довірливих стосунках між викладачем та студентом, що є вирішальним чинником для розкриття, розвитку та навіть виправлення особистості студента.

Втілення концепції різнобічного навчання на заняттях з іноземної мови в нелінгвістичному ЗВО

У процесі навчання іноземної мови в сучасних умовах йдеться не просто про поглиблення та розширення загальних знань з іноземної мови, які студент набув у межах шкільної програми. Особливу актуальність набуває втілення в практику викладання таких

методів, які сприяють формуванню іміджу компетентного спеціаліста та освіченої людини. У цьому контексті є важливим ефективне рішення проблеми створення реальних умов, за яких це формування стане можливим. У зв'язку з цим переглядаються зміст та методичне забезпечення професійної освіти в частині навчання іноземної мови. У межах нової моделі викладання змінює орієнтацію з вивчення дисципліни «Іноземна мова» як самоцілі на розвиток уявлень про світ та місце в ньому людини через інтеграцію знань з іноземної мови зі знаннями суміжних наук та загальним розвитком.

Здібність людини до інтеграції, структуривання та систематизації тих знань та умінь, що вона має, для вирішення реальних завдань вважається одним із найважливіших критеріїв високого рівня формування образу компетентного фахівця. У цьому зв'язку розширюється сфера діяльності викладача іноземної мови. Він вже не є просто транслятором загальних знань, його функція набуває нової якості – сприяти вмінню поновлювати знання, оволодівати новою інформацією для успішного втілення в конкретних умовах. Щоб сформувати в студентів готовність фахово вирішувати завдання, спираючись на іншомовні вміння та навички, викладачу потрібно продемонструвати велику майстерність та терпіння, а також витратити немало сил та часу [1, 2].

Вищі навчальні заклади досить вільні зараз у питанні вибору тієї чи іншої методики викладання та підбору матеріалів. Проте зрозуміло, що ефективність методики залежить не тільки від неї самої. Досвід та вміння викладача, його особистість відіграють важливу роль. Те, наскільки викладач зацікавлений та захоплений своїм предметом, наскільки він у ньому сильний та просунутий, не може не позначитися на рівні розвитку його студентів. Адже саме викладач має забезпечувати умови для активного використання іноземної мови та стійкого бажання говорити мовою, що вивчається, без страху робити помилки, не відчуваючи мовних перешкод. Саме цьому ключовою умовою якості викладання іноземної мови слугує, насамперед, особистість самого викладача, його знання предмета й технологій, доброзичливі установки на заняттях та негайна готовність допомогти своїм студентам. Справді, викладачу доводиться поєднувати в собі ораторське мистецтво та артистизм, розвивати навички синтезу й аналізу матеріалу, мати почуття

гумору, дар переконувати та вести за собою, володіти основами психолінгвістики. Емоційно забарвлені, чітко побудовані, насичені різноманітним цікавим мовним матеріалом практичні заняття не можуть не змінити ставлення студентів до предмета, навіть якщо воно до того було байдужим [3, 4, 5].

Спілкування взагалі є однією з найголовніших умов розвитку особистості, у студентському ж віці воно набуває особливого значення. Навчальна діяльність опосереднена спілкуванням за трьома напрямками – спілкування з викладачем, спілкування з однокурсниками, пізніше – професійне спілкування. Окрім того, навчальна діяльність в умовах ЗВО дає навантаження на психіку молодої людини, тому повноцінне спілкування забезпечує збереження психічного здоров'я студента. Емоційно-особистісне спілкування за стінами ЗВО (сім'я, родичі, знайомі, друзі) також потребує комунікативних здібностей, і деякі з яких можна отримати на заняттях з іноземної мови [6].

На формування в студентів психологічних норм мовленнєвої поведінки впливає сам метод навчання. Основний наголос зараз робиться на розвиток різних форм особистісного спілкування, а також на можливість студента стверджувати своє особисте ставлення до дійсності іноземною мовою. Навчання іноземної мови із самого початку носить чітко виражений прикладний характер, бо з перших занять студенти мають активно долучатися до всіх видів мовленнєвої діяльності. Викладач-диктатор, який не може забезпечити необхідну свободу навчання і вираження своєї думки, не матиме результату. Викладач-посередник із керівними функціями приходить на зміну викладачу-ментору, до того ж вплив такого викладача на аудиторію тільки зростає. Саме викладач із такими установками є організатором групової взаємодії, коли всі всім говорять, та всі всі слухають. В основу конструктивних відносин між викладачем та студентом закладено психологічний чинник, який передбачає взаємну повагу, свободу висловлювання, дослухування до іншої думки, обґрунтовані вимоги. Не менш важливими, ніж знання мови та професійність, вважаються такі моральні якості викладача, як справедливість, такт та здатність до самовіддачі [7].

Через те, що ефективність оволодіння іноземною мовою прямо залежить від стратегії навчання, важливим чинником досягнення мети є підвищення ефективності впливу ви-

кладача на студентів, їхнє спілкування в умовах повної соціально-психологічної сумісності. Іноземна мова як навчальна дисципліна забезпечує загальний розвиток студента і робить помітний внесок у культуру розумової праці, сильно впливаючи на розвиток творчих здібностей молодого людини. Вона передбачає організацію процесу навчання як моделі процесу спілкування. Сьогодні іноземна мова, як жодна інша дисципліна, може сприяти підвищенню культури спілкування. Заняття з іноземної мови стають заняттями навчання спілкуванню за допомогою спілкування. У процесі навчання студенти опановують техніку спілкування, його операційний аспект, оволодівають етикетом, стратегією та тактикою діалогічного та групового спілкування, навчаються вирішувати різні комунікативні завдання, бути партнерами. Студенти оволодівають уміннями налагоджувати контакти з іншими людьми, проявляти ініціативу, доброзичливість, активність, тактовність, що стане в пригоді, зокрема в професійній молодого спеціаліста, якості якого оцінюють дуже суворо.

Психологічна компетентність викладача іноземних мов є однією з основних складників (разом із лінгвістичною, методичною та країнознавчою) його професійної компетентності. Вона допомагає емоційній стимуляції, створенню та підтримці оптимального психологічного клімату та мотивації, здійсненню непрямого впливу, забезпечує готовність до імпровізації [8]. Індивідуальний стиль викладача, який запам'ятовується студентам та допомагає чи заважає підтримувати потрібну атмосферу на занятті, передбачає його тон, манеру звертатися, відповідати, справедливості суджень, міміку, жести, а також здібність розуміти ситуацію, оцінювати її, орієнтуватися в ній, керувати нею. Усе це – важливі компоненти професійної культури викладача, які забезпечуються його особистими характеристиками та вміннями [9].

Від рівня загальної культури викладача багато в чому залежить рівень культури його студентів. Існують аспекти внутрішньої та зовнішньої культури, що безпосередньо стосуються педагогічної професії. До них належить ерудиція в царині педагогічної теорії та суміжних із нею наук, наприклад психології. Студенти хочуть бачити свого викладача не тільки взірцем високого професіоналізму, але й справедливою, тактивною людиною. Основні характеристики педагогічного такту, такі як простота поведінки без фамільярності,

щирість, довіра, рекомендації без нав'язливості, вимогливість без стримування самостійності, уміння вести бесіду без моралізування та повага до студента незалежно від його успіхів у навчанні, обов'язково обертаться відповідною повагою студентів до викладача, що є необхідною умовою їхньої успішної спільної навчальної діяльності. Емоційний настрій у групі з таким ставленням забезпечує студентам усвідомлення своєї успішності та допомагає розкритися в мовленні. У процесі навчання іноземних мов творчість викладача як партнера, що спрямовує мовленнєвий процес, виявляється не в авторитарному, а в підтримувальному керуванні цим процесом. Для цього викладач має бути яскравою особистістю, цікавим співрозмовником, що може спонукати студентів до взаємодії. Адже навчальний процес із вивчення іноземної мови – це не просто спілкування, а навчання спілкування іноземною мовою.

Дослідження оцінки студентів якостей викладача іноземної мови, які сприяють їхньому успіху в навчанні, показали такі результати. Серед найбільш затребуваних якостей виявилися такі: знання мови та вміння пояснювати граматику, впевненість поведінки й уміння формувати мотивацію студентів, розроблення особистих додаткових матеріалів та ігор, справедливе оцінювання, відображення особистого досвіду та приклади із власного життя, використання нових технологій поряд із особистим спілкуванням.

Виклики та хитрощі викладання іноземної мови онлайн

Звичайно, нова реальність порушила питання та проблеми викладання мови за необхідністю онлайн за умови збереження всіх можливостей для розвитку молодого людини. Коли ми уявляли себе викладачем у молодому віці або навіть у дитинстві, ми бачили себе людиною, що стоїть перед аудиторією. Але часи змінюються. Навіть без пандемії певна кількість занять проводилася онлайн у всьому світі. Така можливість технологій має значні переваги для людей, які не мають змоги відвідувати заняття з тих чи інших причин. До того ж можливість вчитися або навчатися, не виходячи із власного житла, є і питанням економії. І як не дивно це звучить, але саме пандемія прискорила необхідність для більшої кількості людей оволодіти новими можливостями не тільки з причини зруч-

ності, але і з причини абсолютної необхідності цих нових умінь [10].

Як показала практика викладання онлайн, якщо заняття проводяться на платформах Zoom, Google Meet або схожих з ними, принцип роботи не змінюється докорінно. Більше навантаження на викладача, бо в онлайн важче привернути увагу, важче досягнути аудиторію, заглянувши всім в очі. Важче – але не неможливо. Якщо це вдається – студенти таким самим чином, як і в аудиторії, долучаються до дискусії, їх можна заохочувати й дати змогу висловитися кожному окремо або всім. Головне – настрій, дисципліна, забезпеченість матеріалом, відвідуваність (яка, до речі, іноді в онлайн краща, ніж в аудиторіях, особливо на старших курсах). Трішки більше забирає час організація, трішки більше треба креативності за відсутності особистого спілкування.

Викладачі, які мали обмежені навички та вміння надавати дистанційну освіту, спочатку стикнулися з труднощами щодо ефективного здійснення цього процесу самостійно. На додаток до відмінностей між самими викладачами, ресурсами вишів, доступу студентів до інтернету та їхньої здатності користуватися технологіями, соціально-економічний профіль навчального закладу та студентів значно впливають на те, як викладачі проводять дистанційну освіту [11].

Більш того, дистанційної освіти може бути недостатньо для деяких студентів, є такі, що просто не мають навичок самодисципліни. Крім того, педагогічні методи та стратегії, які використовуються в дистанційній освіті, все ж таки різняться від тих, які використовуються в аудиторії. Для того, щоб забезпечити участь та мотивацію студентів, стежити за навчанням, дистанційно підтримувати молодь, викладачам потрібно використовувати різні методи та докладати більше зусиль. Хоча організація викладання відповідно до потреб різних студентів є досить складною навіть в аудиторії, намагання забезпечити її дистанційно значно ускладнює роботу та створює тиск на викладачів.

З іншого боку, викладачі мають долати набагато більш інтенсивні навантаження, вимоги та очікування, ніж коли виші відчинені, освіта підтримується в аудиторії, а комунікаційні технології є легкодоступними.

Аналіз роботи під час пандемії показує, що викладачі можуть продовжувати проводити заняття, створюючи соціально-емоційну присутність за рахунок професіоналізму,

показуючи дружність, емпатію, турботу, виражаючи емоції з допомогою тону голосу та певних слів, навіть за умови вимкненої камери. Але висновки, які роблять учені, показують, що потенційний вплив таких емоцій на психологічний стан як студентів, так і викладачів доволі сильний і має свої особливості. Це мають враховувати керівники вишів, призначаючи, наприклад, протягом одного дня й онлайн-заняття, і заняття в аудиторії. Таке поєднання, не кажучи вже про значно складний технічний аспект питання, може бути емоційно виснажливим для обох сторін навчального процесу.

Висновки

У статті наголошується на важливості вибору викладачем іноземної мови стратегій навчання, матеріалів та техніки досягнення загального мовного успіху. Застосування творчих методів у навчанні мови є одним із чинників, що сприяє підвищенню мотивації студентів, а це є однією з найважливіших передумов успіху.

Важливість творчого викладання англійської мови підтверджується опитуваннями та аналізом результатів навчання, адже величезну роль у процесі всебічного розвитку студентів відіграє викладач, зокрема викладач іноземних мов, який, насамперед, має розвивати високі моральні якості у своїх вихованців та будувати з ними відносини на засадах взаєморозуміння, взаємодопомоги, довіри та взаємної поваги в процесі навчання.

Проблема формування та розвитку гуманної особистості є домінуючою у вищій школі, а вирішальна роль викладача у формуванні людських якостей студента підтверджується практикою та досвідом. Гуманізація взаємовідносин викладача та студента є основою виховної функції викладання, результати якої студент буде здійснювати в різноманітних видах діяльності, у різних варіантах міжособистісних відносин.

Навіть у час пандемії та розвитку дистанційного навчання основні вимоги до викладача залишаються незмінними. Щоб успішно вирішувати проблеми навчання іноземної мови у нелінгвістичному ЗВО, потрібен творчий викладач високого рівня освіченості та культури. Власні позитивні емоції та настрої, зацікавленість та захопленість дисципліною, прагнення постійного вдосконалення та розширення знань обов'язково матимуть позитивний результат.

Література

1. Butler R. (2014). What Teachers Want to Achieve and Why it Matters. *Teacher motivation: Theory and practice*, edited by P. Richardson R., Karabenick S., and Watt H. New York. P. 20–35.
2. Senko C., Dawson B. (2017). Performance-approach Goal Effects Depend on how they are Defined. *Journal of Educational Psychology* 109(4): P. 574–598.
3. Bieg S., Grassinger R., Dresel M. (2017). Humor as a Magic Bullet. *Learning and Individual Differences* 56: P. 24–33.
4. Bieg S., Grassinger R., and Dresel M. (2018). Teacher humor: Longitudinal effects on students' emotions. *European Journal of Psychology of Education*: P. 1–18.
5. Makewa L., Role E., Genga J. A. (2011). Teachers' Use of Humor in Teaching and Students' Rating of Their Effectiveness International Journal of Education, ISSN 1948-5476 2011, vol. 3, no. 2.
6. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / уклад. Н.П. Паволокова. Харків, 2009. 176 с.
7. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / О.Б. Бігич та ін.; за заг. ред. С.Ю. Ніколаєвої. Київ, 2013. 590 с.
8. Keller M., Hoy A., Goetz T., and Frenzel A. (2016). Teacher Enthusiasm. *Educational Psychology Review* 28: P. 743–769.
9. Daumiller M., Dickhäuser O., and Dresel M. (2019). University Instructors' Achievement Goals for Teaching. *Journal of Educational Psychology* 111, P. 131–148.
10. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ, 2004. 192 с.
11. Nyanjom J., Dawn N. (2020). Performing emotional labour while teaching online. *Educational Research*. 63, P. 1–17.
3. Bieg S., Grassinger R., Dresel M. (2017). Humor as a Magic Bullet. *Learning and Individual Differences* 56: P. 24–33.
4. Bieg S., Grassinger R., and Dresel M. (2018). Teacher humor: Longitudinal effects on students' emotions. *European Journal of Psychology of Education*: P. 1–18.
5. Makewa L., Role E., Genga J. (2011). Teachers' Use of Humor in Teaching and Students' Rating of Their Effectiveness International Journal of Education, ISSN 1948-5476 2011, vol. 3, no. 2.
6. Entsyklopedia pedagogichnykh tehnolohiy ta innovatsiy. [Encyclopedia of pedagogical technologies and innovations] Pavolokova N.P., Kharkiv, 2009. 176 p. [in Ukrainian].
7. Bigych O.B., Borysko N.F., Boretska H.E. and others. *Metodyka navchannia inozemnykh mov i kultur: teoriia i praktyka: [idruchnyk dlia stud. clasychnykh, pedagogichnykh I lingvistychnykh universitetiv za red. S.Yu.Nikolaievoi [Methods of teaching foreign languages and cultures: theory and practice: textbook for students of classic, pedagogical and linguistic universities, edited by S.Yu. Nikolaiieva], Kyiv, 2013. 590 p. [in Ukrainian].*
8. Keller M., Hoy A., Goetz T., and Frenzel A. (2016). Teacher Enthusiasm. *Educational Psychology Review* 28: P. 743–769.
9. Daumiller M., Dickhäuser O., and Dresel M. (2019). University Instructors' Achievement Goals for Teaching. *Journal of Educational Psychology* 111, P. 131–148.
10. Pometun O., Pyrozhenko L. *Suchasnyi urok. Interaktyvni tekhnolohii navchannia. [Modern lesson. Interactive technologies of teaching] Kyiv, 2004. 192 p. [in Ukrainian].*
11. Nyanjom J., Dawn N. (2020). Performing emotional labour while teaching online. *Educational Research*. 63, P. 1–17.

References

1. Butler R. (2014). What Teachers Want to Achieve and Why it Matters. *Teacher motivation: Theory and practice*, edited by Richardson P., Karabenick S., and Watt H. New York, P. 20–35.
2. Senko C., Dawson B. (2017). Performance-approach Goal Effects Depend on how they are Defined. *Journal of Educational Psychology* 109(4): P. 574–598.

Понікаровська Світлана Володимирівна, ст. викладач кафедри іноземних мов, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, вул. Ярослава Мудрого, 25, Харків, 61002, Україна, +380677825250, ponikarovska@gmail.com

Новікова Євгенія Борисівна, к.ф.н., доцент кафедри іноземних мов, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, вул. Ярослава Мудрого, 25, Харків, 61002, Україна, +380958297372

Possibility of comprehensive development of students in foreign language classes

Abstract. Problem. *The use of creative methods in teaching a foreign language is one of the factors that contribute to increasing the motivation of students, which is one of the most important prerequisites for success. The importance of creative teaching of English is confirmed by surveys and analysis of learning outcomes, because a great role in the comprehensive development of students is played by the teacher, in particular, the teacher of foreign languages, who, above all, must develop high moral qualities in their educators and build relationships with them on the basis of mutual understanding, mutual assistance, trust and mutual respect in the learning process. The problem of formation and development of a humane personality is dominant in higher education, and the decisive role of the teacher in the formation of human qualities of the student is confirmed by practice and experience. The humanization of the relationship between teacher and student is the basis of the educational function of teaching, the results of which the student will carry out in various activities, in different versions of interpersonal relationships. Goal.* *The purpose of this work is to analyze the basic principles of comprehensive development of students during language classes. The article emphasizes the need for a creative approach to classes, self-development of the teacher, their mastery of new technologies for learning, including distance learning. Methodology.* *The purpose and specificity of the study determined the use of the method of description with*

elements of comparative analysis for a comprehensive coverage of the problem. Results. *The article emphasizes the importance of a foreign language teacher's choice of learning strategies, materials and techniques for achieving overall language success. Even during the pandemic and the development of distance learning, the basic requirements for the teacher remain unchanged. In order to successfully solve the problems of learning a foreign language in non-linguistic higher schools, a creative teacher with a high level of education and culture is needed. Originality.* *In particular, the article shows which qualities of teachers are most in demand by students themselves as a result of surveys. Practical value.* *The article provides some recommendations in order to achieve the desired atmosphere in the classroom, the ways to relieve stress of students who do not easily learn the language, methods of successful interaction in groups. They can be used by foreign language teachers in the classroom and in extracurricular activities.*

Key words: *motivation, humanization, interaction, optimal, mutual.*

Svitlana Ponikarovska, Asst. Prof., Department of Foreign Languages, Kharkiv National Automobile and Highway University, 25, Yaroslav Mudry Str., Kharkiv, 61002, Ukraine, +380677825250, ponikarovska@gmail.com

Yevgeniya Novikova, PhD, Assoc. Prof., Department of Foreign Languages, Kharkiv National Automobile and Highway University, 25, Yaroslav Mudry Str., Kharkiv, 61002, Ukraine, +380958297372, ye.novikova777@gmail.com
